

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра Історії України та археології

СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни
Археологія
підготовки бакалаврів
спеціальностей 032 «Історія та археологія»,
014 «Середня освіта (Історія)»
Освітньо-професійних програм
«Історія, європеїстика, археологія» та
«Середня освіта. Історія, правознавство»

Луцьк – 2020

Силабус навчальної дисципліни «Археологія» підготовки бакалавра, галузей знань 03 «Гуманітарні науки» та 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальностей 032 «Історія та археологія», 014 «Середня освіта (Історія)», за освітньо-професійними програмами «Історія, європеїстика, археологія» та «Середня освіта. Історія, правознавство»

Розробник: Панишко С.Д., доцент кафедри Історії України та археології,
кандидат історичних наук

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри історії України та археології

протокол № 2 від 18 вересня 2020 р.

Завідувач кафедри В.К. (проф. Баран В. К.)

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна /освітньо наукова/освітньо творча програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	галузі знань 03 «Гуманітарні науки» та 01 «Освіта»	Нормативна
Кількість годин/кредитів - 5	спеціальності 032 «Історія та археологія» та 014 «Середня освіта (історія)» освітні програмами «Історія, європеїстика, археологія» та «Історія, правознавство» Освітній ступінь «бакалавр»	Рік навчання - перший
		Семестр - перший
		Лекції - 36 год. Практичні (семінарські) - 36 год. Лабораторні _____ год. Індивідуальні _____ год.
		Консультації - 8 год.
ІНДЗ: - немає		Самостійна робота - 70 год.
		Форма контролю: екзамен
Мова навчання - українська		

II. Інформація про викладача

ППІ - Панишко Сергій Дмитрович
 Науковий ступінь - кандидат історичних наук
 Вчене звання - доцент
 Посада – доцент кафедри Історії України та археології

Контактна інформація – 067-456-2364, panishko63@gmail.com

Дні занять <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу

Курс «Археологія» покликаний вивчити стародавню історію України на основі, як правило, речових джерел, які отримані із застосуванням специфічних прийомів археологічних досліджень. Особливої актуальності археологія набуває при вивченні періодів, історія яких не відображена у писемних джерелах.

Історично-культурний розвиток населення України впродовж останнього мільйону років проходив поступально. Прогрес у галузі матеріальної культури відобразився на економіці, суспільних відносинах і духовній культурі.

За цей період люди освоїли вогонь, навчилися споруджувати житла, винайшли лук і стріли, кераміку, прядіння і ткацтво, нові засоби пересування. Наші предки оволоділи технікою виготовлення кам'яних і металевих знарядь праці, надавши їм досконалих форм, які й сьогодні живуть у сучасних знаряддях. Вони стали першовідкривачами культурних рослин, одомашнили багато видів раніше диких

тварин, без яких не можна уявити сьогоднішнє життя людей. Цим було закладено основу сучасної цивілізації.

Суспільні відносини пройшли тривалий шлях від первісного людського стада до моногамної сім'ї. Відбулися зміни в соціальній структурі суспільства, які спричинили до розпаду первіснообщинного ладу і виникнення класового суспільства.

В цей період було досягнуто значних успіхів у розвитку духовної культури населення Волині: розвинулася релігія, пройшовши складний шлях від первісних вірувань, через язичництво до однієї із світових релігій –християнства.

2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є формування у студентів розуміння поступального розвитку давнього населення, що проживало на території України, на основі аналізу археологічних джерел, отриманих специфічними прийомами археологічних досліджень.

Відповідно до цього, його завданнями є: вивчення у хронологічній послідовності характеристик основних археологічних культур, які існували на території України. Прослідкування розвитку господарства, суспільних відносин та культури давнього населення України з періоду палеоліту по середньовіччя. Показ взаємовпливів різних культурно-історичних середовищ на території України та впливи європейських культурних центрів на давнє населення регіону.

3. Результати навчання (Компетентності)

Загальні компетентності (ЗК): 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

9. Здатність бути критичним і самокритичним.

10. Здатність працювати в команді.

Фахові компетентності (ФК): 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні соціальні події та явища.

9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати навчання: 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	Форма контролю/ Бали
Змістовий модуль 1. Стародавнє населення території України						
Тема 1. Археологія як наука	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 2. Епохи палеоліту і мезоліту.	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 3. Неолітичні культури України	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів

Тема 4. Культурна спільність Кукутені-Трипілля	8	2	2	2	2	Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 5. Оточення Кукутені-Трипілля та енеоліт Степу	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 6. Епоха бронзи	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 7. Археологічні культури скіфської доби	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 8. Сармати і пізні скіфи на території України	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 9. Античні пам'ятки Північного Причорномор'я	10	2	2	2	2	Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Активність на заняттях						8
Разом за модулем 1	74	18	18	34	4	Середнє арифметичне відповідей на заняттях (12 б.)+активність (8 б.)
Змістовий модуль 2. Слов'яно-Руська археологія						
Тема 10. . Культури пізньолатенського і ранньоримського часу II ст. до н.е. –II ст. н.е.	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 11. Пізньоримський період III–Vст.	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 12. Культури слов'ян у V–VII ст.	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 13. Літописні племена східних слов'ян у VIII–X ст.	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 14. Економіка Київської русі за свідченнями археологічних джерел	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 15. Пам'ятки суспільно-політичного розвитку Русі	10	2	2	2	2	Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 16. Ідеологія та культура русичів у світлі ідеології	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Тема 17. Середньовічні пам'ятки Північного Причорномор'я і Середньовічного Криму	10	2	2	2	2	Відповідь на семінарському занятті/12 балів

Тема 18. Пам'ятки козацької доби	8	2	2	2		Відповідь на семінарському занятті/12 балів
Активність на заняттях						8
Разом за модулем 2	76	18	18	36	4	Середнє арифметичне відповідей на заняттях (12 б.)+активність (8 б.)
Модульний контроль 1						Колоквіум/ 30 балів
Модульний контроль 2						Колоквіум/ 30 балів
Всього годин/ Балів	150	36	36	70	8	100

6. Завдання для самостійного опрацювання

1. Палеолітичні стоянки.
2. Господарство пізньопалеолітичного населення.
3. Вплив кліматичних змін на давню історію України.
4. Господарство мезолітичного населення.
5. Історико – культурне зонування території України неолітичного періоду.
6. Неолітична революція.
7. Трипільська цивілізація.
8. Етнічна складова трипільської проблематики.
9. Індоевропейська проблема.
10. Історико – культурний розвиток населення України в епоху бронзи.
11. Степова Скіфія.
12. Лісостепова Скіфія.
13. Антична колонізація Північного Причорномор'я.
14. Херсонес Таврійський.
15. Ольвія.
16. Вплив античних колоній на давнє населення території України.
17. Територія України в епоху великого переселення народів.
18. Формування слов'янської спільності.
19. Слов'янські «гради».
20. Східнослов'янські племінні союзи.
21. Язичництво давніх слов'ян.
22. Розвиток господарства східнослов'янського населення у I тис.н.е.
23. Археологічні пам'ятки на шляху «З Варяг у Греки».
24. Давньоруські міста.
25. Давньоруська економіка.
26. Християнські пам'ятки Русі.
27. Кочівники південноукраїнських степів.
28. Етнічний розвиток давньоруської держави.
29. Археологія погрому південноруських міст у 1239-1241р.р.
30. Давньоруська Волинь.
31. Середньовічний Крим.
32. Українське козацтво.
33. Середньовічні замки та фортеці.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента відзначається максимальною толерантністю. Головним завданням їх співпраці є набуття останнім нових компетентностей. Виходячи з великої завантаженості студентів та відносно легкого доступу до джерел та літератури через мережу Інтернет допускається усна ліквідація заборгованості з пропущених тем. Основним завданням студента є не написання конспектів, а отримання знань, на основі яких виробляється вміння історичного мислення.

Політика щодо академічної доброчесності полягає у відсутності толерації до використання у навчальному процесі, зокрема, на семінарських заняттях, текстів, без вказання їх авторів. Тобто, зміст опрацьованої літератури потрібно переказувати своїми словами, з відповідними посиланням, а не зачитувати з конспекту. Всяко заохочується ведення скорочених конспектів з використанням різних знаків та символів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання характеризується можливістю складання заборгованості до кінця аудиторних занять, виставлених у розкладі. При цьому, перевага надається усному складанню пропущених тем, оскільки воно утруднює використання заборонених джерел інформації та сприяє академічній доброчесності студента.

Активність студента передбачає енергійну участь у навчальному процесі, насамперед, на семінарських заняттях. Однак, вона передбачає не механічну частоту виступів, а їх доцільність у кожному конкретному випадку. Виступ студента повинен показати не стільки його обізнаність у конкретній темі, скільки здатність своїм доповненням висвітлити поставлене питання. Тобто, активність проявляється змістовними виступами і доповненнями, а не подачею фрагментарної інформації.

V. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажанням підвищити рейтинг, студент може добрати бали, виконавши певний вид робіт (здати одну із тем, або перездати якусь тему).

Залік проводиться в усній формі. На вибір викладача студенту ставиться питання яке відповідає одному із питань тем семінарських занять, або тем для самостійного опрацювання. Відповідь студента оцінюється викладачем.

Питання для підсумкового контролю

1. Античні міста Північного Причорномор'я (Тіра, Ольвія, Пантікапей, Херсонес) за даними археології.
2. Археологічна періодизація і датування. Відносні і абсолютні методи.
3. Археологічні культури раннього неоліту України (буго-дністровська, Кріш, сурсько-дніпровська, приазовська, гірсько-кримська).
4. Археологічні пам'ятки та археологічні культури.
5. Археологія як самостійна історична наука.
6. Білогрудівська культура доби бронзи.
7. Військова справа запорізьких козаків.
8. Волинська неолітична культура.
9. Волинські міста середини XII – середини XIV ст. (Пересопниця, Городище, Угровськ, Камінь, Любомль, Кошер).
10. Волинські міста X – середини XII ст. (Жорнів, Коршів, Листвин, Любомль).
11. Волинські міста, які виникли в XI – середині XII ст. (Дорогобуж, Шеполь, Торговиця).
12. Волинцівська культура.
13. Вплив античної культури Причорномор'я на розвиток місцевого населення.
14. Городоцько-здовбицька культура доби бронзи.

15. Господарство, суспільний лад та духовна культура мезолітичного населення України.
16. Грецька колонізація Північного Причорномор'я, її причини і характер.
17. Середньовічний Луцьк у світлі археології.
18. Давньоруські городища: топографія, укріплення та соціальний зміст
19. Давньоруські міста Галицької землі (Галич, Звенигород, Львів) за археологічними даними.
20. Давньоруські міста Подніпров'я (Київ, Чернігів, Переяслав).
21. Давньоруські могильники. Локальні групи могильників на території України
22. Давньоруські селища. Топографія і планування.
23. Деякі аспекти суспільно-економічного розвитку неолітичного населення України.
24. Джерела для вивчення походження слов'ян.
25. Економіка і побут козаків.
26. Енеолітична культура кулястих амфор.
27. Загальна характеристика бронзового віку.
28. Загальна характеристика давньоруської матеріальної і духовної культури.
29. Загальна характеристика мезолітичної доби.
30. Загальна характеристика мідного віку (енеоліту).
31. Загальна характеристика неоліту.
32. Загальна характеристика палеоліту.
33. Загальна характеристика ранньозалізного віку. Періодизація і хронологія і хронологія.
34. Запорізькі Січі, їх характер і облаштування.
35. Зарубинецька культура.
36. Зрубна, сабатинівська та білозерська культури доби бронзи.
37. Волино-подільська (зубрицька) етнокультурна група Волині і Прикарпаття.
38. Катакомбна культура доби бронзи.
39. Київська культура.
40. Кімерійські пам'ятки на території України.
41. Колочинська культура.
42. Культура карпатських курганів.
43. Культура кулястих амфор Волині і Прикарпаття.
44. Культура Ноа доби бронзи.
45. Культура Отомань доби бронзи Закарпаття.
46. Культура Поянешти-Лукашівка.
47. Неолітична культура лінійно-стрічкової кераміки.
48. Латенська культура III-I ст. до н.е. на території Закарпаття.
49. Лендельська енеолітична культура.
50. Липицька культура.
51. Мар'янівська і бондарихінська культури доби бронзи.
52. Мезолітичні культури Волині.
53. Мідний вік Лівобережжя і Степу (середньостогівська і ямна культури).
54. Міста Волині, які з'явилися в X – першій половині XI ст.
55. Основні проблеми історіографії слов'янського етногенезу (теорії та школи).
56. Паланки, зимівники, редути і вежі запорізьких козаків.
57. Палеолітичні пам'ятки Волині.
58. Пам'ятки багатоваликової кераміки доби бронзи.
59. Пам'ятки вельбарської культури.
60. Пам'ятки і культури передскіфського часу Прикарпаття і Закарпаття.
61. Пам'ятки кочових племен степового Подніпров'я IX-XIII ст.
62. Пам'ятки культури лійчастого посуду доби енеоліту України.
63. Пам'ятки культури Луки-Райковецької
64. Пам'ятки передскіфського часу Волині (лужицька культура, лежницька і могилянська групи).
65. Пам'ятки пізнього палеоліту України.

66. Пам'ятки середньовічного Криму.
67. Пам'ятки скіфського часу в степових районах України.
68. Пеньківська культура.
69. Писемна культура Київської Русі XI-XIII ст.
70. Племена Лісостепу і Полісся у скіфський час (милоградська і поморська культури).
71. Поховальні пам'ятки запорізьких козаків.
72. Празько-корчацька культура.
73. Пшеворська культура.
74. Ранній палеоліт України.
75. Розвиток української археології в другій половині XX ст.
76. Роменська культура.
77. Салтово-маяцька культура.
78. Сармати та їх культура.
79. Соціальні відносини та духовна культура населення України доби палеоліту.
80. Станівська культура доби бронзи Закарпаття.
81. Становлення археології як науки в Україні середини XIX – початку XX ст.
82. Стжижівська культура доби бронзи.
83. Трипільська культура і українська ментальність.
84. Трипільська культура, її хронологія та особливості.
85. Тшинецько-комарівська культура.
86. Українська археологія в 20-30-х роках XX ст.
87. Черняхівська культура.
88. Чорноліські пам'ятки ранньозалізного часу.
89. Шляхи становлення та основні критерії визначення міста.
90. Язичництво східних слов'ян за даними археології.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VI. Рекомендована література

Основна:

1. Археологія: від джерел до реконструкцій [Текст] : [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т археології ; [Акимов Д. В. та ін. ; редкол.: Отрощенко В. В. (відп. ред.) та ін.]. - Київ : ІА НАН України, 2011. - 250, [1] с.
2. Археология Украинской ССР: В 3 т. – К., 1985 –1986. – Т. 1–3.
3. Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізняка, О.П. Моця, В.М. Зубар, К.П. Бунятян, В.В. Отрощенко, Р.В. Терпиловський. – К.: Либідь, 2005. – 504 с.
4. Археологія Української ССР: У 3 т. –К.,1971–1975. –Т.1–3.
5. Баран В.Д., Баран Я.В. Історичні витоки українського народу. – К., 2005. –208 с.
6. Брайчевський М.О. Походження Русі. –К.,1968.

7. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 318 с.
8. Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. – К., 2001.- 123 с.
9. Давня історія України : В 3-х т. Т. 2. Скіфо-антична доба / С. С. Бессонова, Н. О. Гаврилюк, В. М. Зубар, В. В. Крапивіна, С. Д. Крижицький, Н. О. Лейпунська, В. Ю. Мурзін, О. Є. Пуздровський, А. С. Русяєва, О. В. Симоненко; ред.: П. П. Толочко; НАН України. Ін-т археол. – К., 1998. - 494 с.
10. Етнічна історія давньої України. – К., 2000.- 280 с.
11. Залізняк Л.Л. Археологія України. Навчальний посібник. - К. : Либідь, 2005.- 504 с.
12. Залізняк Л.Л. Первісна історія України – К., 1999.
13. Залізняк Л. Л. Стародавня історія України - [К.] : Темпора, 2012. - 541 с.
14. Зубар В. М. Є. А. Ліньова, Н. О. Сон Античний світ Північного Причорномор'я: Нариси історичного та соціально-економічного розвитку : Навч. посіб. – К. : Вид-во ім. О.Теліги, 1999. - 320 с.
15. Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. (історикотопографічні нариси). – К., 1996. – 272 с.
16. Ильинская В.А., Тереножкин Л.Я. Скифия VII – IV вв. до н.э. – К., 1983.
17. Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия. – М., 1979.
18. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – М., 1981.
19. Станко В.Н. М.І. Гладких, С.П. Сегеда. Історія первісного суспільства: підруч. для студ. гуманіт. спец. вузів – К., 1999.
20. Телегін Д. Я. Мезолітичні пам'ятки України. – К., 1981.
21. Тереножкин А.И. Киммерийцы. – К., 1976.
22. Толочко П.П. Древний Киев. – К., 1983.
23. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Г. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій, – К., 1992.
24. Цивілізаційна історія України: Нариси / О.П. Моця, М.Є. Горєлов, О.О. Рафальський. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. – 631с.
25. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. – Львів, 1990 – Т 1.

Додаткова:

1. Анохин В.А. Монетное дело Херсонеса. – К., 1977.
2. Античные государства Северного Причерноморья. – М., 1984.
3. Античные памятники Северо-Западного Причерноморья. – К., 2001. –176 с
4. Артамонов М.И. Киммерийцы и скифы – Л., 1974.
5. Артеменко И.И. Племена Верхнего и Среднего Поднепровья в эпоху бронзы. – М., 1967.
6. Ауліх В.В. Зимнівське городище. –К., 1972.
7. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація –К. : Академперіодика, 2003. - 184 с.
8. Гимбутас М. Цивілізація Великої Богини: мир Древней Европы – М., 2006.
9. Граков Б.Н. Скифы / Б.Н. Граков. – М., 1971.
10. Даниленко В.Н. Неолит Украины – К., 1969.
11. Даниленко В.Н. Энеолит Украины – К., 1974.
Зубарь В.М., Буйских А.В., Кравченко Э.А., Русява М.В. Херсонес Таврический в третьей четверти VI- середине I вв. до н.э.: Очерки истории и культуры / – К., 2005.
12. Зубарь Д. М. Некрополь Херсонеса Таврического I–IV в. н.э. –К., 1982.
13. Кадеєв В.И. Херсонес Таврический. Быт и культура (I–III вв. н.э.) – Харьков, 1996.
14. Карышковский П.О., Клейман И.Б. Древний город Тира. – К., 1985.
15. Котова Н.С. Неолитизация Украины – К., 2002.

16. Крыжицкий С.Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э. – IV в. н.э.). – К., 1982.
17. Крыжицкий С.Д., Русяева А.С., Крапивина В.В., Лейпунская Н.А., Скржинская М.В.. Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье – К., 1999.
18. Кучинко М.М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.). – Луцьк, 1994.
19. Кучинко М.М. Волинська земля X– IV ст.: археологія та історія. – Луцьк, 2002.
20. Кучинко М.М. Археологія Волині.- Луцьк, 2005.
21. Магомедов Б. Черняховская культура. Проблема этноса – Люблин, 2001.
22. Максимов Е.В. Зарубинецкая культура на территории УССР. –К., 1982.
23. Міхеєв В.К., Шрамко Б.А. Археологія залізного віку Східної Європи. –Харьков, Каравела, 2000.- 224 с.
24. Мозолевський Б.М. Скіфський степ. – К., 1983.
25. Мозолевський Б.М. Товста Могила. – К., 1979.
26. Моця А.П. Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII вв. – К., 1990.
27. Охріменко Г.В. Волинська неолітична культура. – Луцьк, 2001.
28. Охріменко Г.В. Культура лінійно-стрічкової кераміки на Волині. – Луцьк, 2001.
29. Петров В.П. Етногенез слов'ян. – К., 1972.
30. Пидопличко И. Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. - К., 1969.
31. Русяева А.С. Боспор Киммерийский: история и культура / А.С. Русяева, В.М. Зубарь. Николаев, 1998.
32. Русяева А.С. Русяева М.В. Ольвия Понтийская. – К., 2004.
33. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия – М., 1979.
34. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян – М., 1981.
35. Седов В.В. Славяне в древности – М., 1994.
36. Симоненко А.В. Сарматы в степях Северного Причерноморья. – Николаев, 1997.
37. Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина XX століття / О. Ситник ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т археол. Жешів. ун-ту (РП), Фундація Жешів. археол. осередка. – Л. ; Жешів., 2012. – 365 с.
38. Скорый С.А. Киммерийцы в Украинской Лесостепи. – К., 1999.
39. Скржинская М.В. Будни и праздники Ольвии в VI–I вв. до н.э. – СПб., 2000.
40. Словник-довідник з археології [Текст] / Н. О. Гаврилюк [та ін.] ; ред. Н. О. Гаврилюк. К. : Наукова думка, 1996. – 430 с.
41. Сон Н.А. Тира римского времени – К., 1993.
42. Сорочан С.Б., Зубарь В.М., Марченко Л.В. Жизнь и гибель Херсонеса.- Харьков: Майдан, 2000. – 828 с.
43. Телегін Д.Я. Середньосогівська культура епохи міді. – К., 1973.
44. Тереножкин А.И. Киммерийцы – К., 1976.
45. Ткачук Т.М., Мельник Я. Г. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд).- Івано-Франківськ: «Плай», 2000.- 238 с.
46. Толочко П.П. Д.Н. Козак, О. П. Моця, В. Ю. Мурзін, В. В. Отрощенко.Етнічна історія давньої України. – К., 2000.
47. Томпсон Э. Гунны. Грозные воины степей. – М., 2008.
48. Трубачёв О.Н. Этногенез и культура древнейших славян: Лингвистическое исследование. – М., 1991.
49. Черненко Е.В. Скифские лучники. – К., 1981.
50. Черненко Е.В. Скифский доспех. – К., 1968.
51. Шмаглій М.М. Великі трипільські поселення і проблема ранніх форм урбанізації.-К.,

2001.- 129 с.

53. Шовкопляс Я.Г. Мезинская стоянка. –К., 1965.
54. Шрамко Б.А. Бельское городище скифской эпохи (город Гелон). – К.,1987.
55. Aitken, M.J. Science-based Dating in Archaeology. London: Longman 1990.
56. Eriksson Stenström, Kristina; Skog, Göran; Georgiadou, Elisavet; Genberg, Johan; Johansson, Anette (2011) A guide to radiocarbon units and calculations. Lund: Lund University.
57. Gimbutas M. The Civilization of Goddess : The world of Old Europe. - San – Francisco 1991.
58. Gimbutas M. The Language of Goddess. - Thames and Hudson 1989
59. Kenyon John R. Medieval Fortifications. – London, 1990. – 233p.
60. Malainey, Mary E. A Consumer's Guide to Archaeological Science. New York: Springer 2010
61. Marcinsak-Kaizer A. Sredniowieczny dwor rycerski w Polsce. Wizerunek archeologiczny. – Lodz 2011. – 511s.
62. Renfrew, A.C. and Paul Bahn, Archaeology: Theories, Methods and Practice, London: Thames and Hudson, 1991
63. Renfrew, A.C., Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins, London: Pimlico, 1987
64. Whittle A. Europe in the Neolithic. The Creation of New Worlds. Cambridge, 1996
65. William H. Stiebing, Jr. Uncovering the Past: A History of Archaeology. Oxford: Oxford University Press, 1993.

Ресурси Інтернет

<http://www.iananu.kiev.ua/> - Інститут археології НАНУ
<http://www.vgosau.kiev.ua/> - Спілка археологів України
<http://archaeology.univ.kiev.ua/home/> - кафедра археології КНУ ім. Т.Г.Шевченка
<http://archaeology.kiev.ua/journal/> - Восточноевропейский археологический журнал
<http://archaeology.kiev.ua/> - сервер восточноевропейской археологи